

PRILOG POZNAVANJU DUBROVAČKIH BRATOVŠTINA

MARINOVIĆ ANTE

Dubrovnik je bio aristokratska vlasteoska republika. Društvo Republike se je dijelilo u dvije osnovne klase: vlastelu i puk. Sva vlast pripadala je prvij; pučani, osobito oni u gradu, imali su potpunu ličnu slobodu i slobodu privrednog djelovanja, ali nisu imali nikakvog udjela u vlasti.

Već vrlo rano, u prvij polovici XIII. stoljeća, nalazimo u Dubrovniku, po uzoru na ostale evropske zemlje: Italiju, Francusku i Njemačku, narod organiziran u posebna udruženja, bratovštine, ili kako ih u Dubrovniku nazivaju, bratstva.¹ Ova su u početku čisto vjerska društva svjetovnjakâ nastala iz religioznih pobuda za unapređenje crkvenog kulta i za brigu oko pojedinih crkava. Osnivane su u prvo vrijeme na teritorijalnom principu; svi stanovnici izvjesnog područja, bez obzira na zanimanje, članovi su bratovštine. Međutim, pored čisto vjerskih pobuda, bratovštine su već zarana socijalno-humanitarne ustanove za međusobno pomaganje braće u duhovnom, ali isto tako i u materijalnom pogledu. I zato se kasnije, a osobito u XV. i XVI. stoljeću, kad je razvijena trgovina uvjetovala postanak i snažan napredak domaćih obrta i zanata, pojavljuju u gradu uporedo sa čisto vjerskim bratovštinama i takva udruženja, koja su okupljala ljude ne toliko po teritorijalnoj pripadnosti, koliko prema njihovom zanimanju. Razni obrtnici i trgovci, ljudi istog ili sličnog zanimanja, stali su osnivati svoje zasebne bratovštine, koje su doduše bile vjerska udruženja, ali su zbog svog sastava dobijale s vremenom sve više obilježja pravih staleških udruženja. Tako su se pojavile obrtne korporacije, cehovi. Ostao je i nadalje u gradu znatan broj čisto vjerskih bratovština, organiziranih na teritorijalnom principu, ali su sve više prevladavale one ustrojene na profesionalnoj osnovi. Na selu su pak sve bratovštine zadržale čisto vjerski značaj i temelje se isključivo na teritorijalnom prin-

¹ Kosta Vojnović, Bratovštine i obrtne korporacije u Republici Dubrovačkoj, sv. 1., u Monumenta historico-iuridica Slav. Merid., vol. VII., izdanje Jug. Akademije, Zagreb, 1899., str. I.; Vinko Foretić, Dubrovačke bratovštine, rasprava u časopisu za hrvatsku povijest, Zagreb, 1943., knj. I., sv. 1—2, str. 16.

cipu. A to je i razumljivo, jer su stanovnici sela uglavnom svi istog zanimanja, zemljoradnici ili pomorci, dok obrta skoro nema. U bratovštinama su učlanjeni pored pučana i vlastela, pa i žene. Ipak su bratovštine prvenstveno udruženja dubrovačkog puka, dakle klase koja je bila udaljena od vlasti, ali koja je uz vlastelu živo sudjelovala u privrednom životu grada. Uprav zbog toga one su od naročitog naučnog interesa, jer se kroz njih ogleda ekonomska, a potom i socijalno-politička diferencijacija dubrovačkog društva. Ovo naročito važi za gradske profesionalne, obrtne i trgovačke bratovštine.

O dubrovačkim bratovštinama se je razmjerno dosta pisalo. Ipak su više od ostalih i sustavnije pisali Kosta Vojnović, Vinko Foretić i Dragan Roller.² Do sada je u našoj historiografiji prevladavalo mišljenje, da dubrovačke bratovštine, i to kako one čisto vjerske, tako isto i trgovačke i obrtne, nisu bile nikakav politički faktor, čak što više da nisu ni imale nikakvih političkih pretenzija. Izuzimalo se jedino bratovštinu dubrovačkog svećenstva, koja je imala crkveno-političkih pretenzija i često vodila oštru borbu s dubrovačkim nadbiskupima.³

Razvitak bratovština i obrtnih korporacija u evropskim zemljama nije bio svuda isti. Bitno se razlikovao u Italiji od onog u Njemačkoj, Francuskoj i Engleskoj. U Italiji puk sâm ima inicijativu i sâm stvara društva i njihove statute, u ovim drugim zemljama država osniva korporacije i uređuje im statute. Već je K. Vojnović⁴ utvrdio, da je razvoj dubrovačkih bratovština sličan onome u Italiji, ali ujedno nadodaje, da je tako bilo samo u početku i da je razvoj kasnije sasvim drukčiji u obje zemlje. Dok je na Apeninskom poluotoku razvoj išao u tom pravcu, da se je unutar bratovština zapravo stvorio treći stalež (tiers-état), koji je vodio oštru borbu s vladarom i povlaštenim staležima, plemstvom i svećenstvom, i uvelike doprinio jačanju gradskih samouprava (municipia), dotle kod dubrovačkih bratovština, da ne nalazimo niti pokušaja da postanu političkim faktorom i da nemaju nikakve političke važnosti.

U Dubrovniku doista nisu bratovštine nikada došle do političke moći i vlasti u onom stepenu kao na pr. u Firenci i Lombardiji. Međutim, Firenca je imala svoj specifičan ustavni razvoj, različit od svih ostalih talijanskih gradova-općina. Bila je tipična cehovska republika, u kojoj je sva vlast pripadala udruženju obrtnikâ («associazioni d'arte»). Nitko tko nije član tako zvanih »delle Arti maggiori« u koje su spadali: trgovci sa stranim vunanim tkaninama (calimala), mjenjači (cambio), članovi vunenog obrta (lana), liječnici i ljekarnici (medici e spe-

² Vidi bilj. 1.) U Monumenta historico-iuridica Slav. Merid., vol. VII. izišao je 1900. god. i 2. svezak Bratovštine i obrtne korporacije... od istog pisca; Dragan Roller, Dubrovački zanati u XV. i XVI. stoljeću, izdanje Jug. Akademije, Građa za gospodarsku povijest Hrvatske, knj. 2., Zagreb, 1951. Kraćih članaka o istom predmetu nalazi se po raznim starim dubrovačkim časopisima i novinama, osobito u »Srđu«, »Listu dubrovačke biskupije« i »Narodnoj svijesti«.

³ K. Vojnović, o. c., sv. 1., str. VIII—XII, te 16. i dalje; V. Foretić, o. c., str. 18.

⁴ K. Vojnović, o. c., sv. 2., str. LI.

ziali), članovi svilenog obrta (seta), te kožuhari i krznari (vaiai e pellicciai), nije mogao postići državnu službu.⁵

V. Foretić je točno primijetio, da su dubrovačke bratovštine ipak mnogo doprinijele socijalno-političkoj i ekonomskoj diferencijaciji dubrovačkog društva. On navodi za primjer dvije svakako najpoznatije dubrovačke bratovštine: Antuninâ i Lazarinâ. Antunini su stariji i spominju se već 1348. god. Ovo je bila bratovština velikih trgovaca. 1531. godine izdvojili su se trgovci s Istokom i osnovali zasebnu bratovštinu sv. Lazara, Lazarini. Ali su se Antunini smatrali uglednijima. Posljednja dva stoljeća Republike diferencijacija dubrovačkog puka kroz svoje bratovštine poprimala je sve izrazitije oblike. Unutar klase pučana nastalo je stepenovanje u posebne odličnije i manje odlične razrede. Tako se trgovački stalež pučana s vremenom raščlanio na slijedeće po važnosti razrede organizirane u svoje zasebne bratovštine: Antunini (veliki trgovci), Lazarini (trgovci s Istokom), butigari (bratovština sv. Luke, koja je okupila male trgovce s vlastitim lokalima-radnjama) i parlabući (preprodavači bez vlastitog lokala, koji su prodavali na trgu). Bratovštinu ovih posljednjih ukinula je Republika 1560. god. Ubrzo su se Antunini i Lazarini kao ekonomski najjači izdvojili i predstavljali dva najodličnija razreda dubrovačkog građanstva. Oni su stekli i posebne privilegije, te su imali pravo na naslov »ser«, koji je pripadao samo vlasteli. Čak je dubrovačka vlada u XVIII. stoljeću određivala, tko može postati članom ovih bratovština, i sama uvrštavala pojedine odličnije građanske porodice u ove bratovštine.⁶ Neposredno prije i poslije velikog potresa od 1667. god. kad je nestao veliki dio dubrovačke vlastele, nekoliko istaknutijih građanskih porodica, članovi uprav ovih bratovština, primljeni su takozvanim zakonom agregacije među vlastelu. Izvan svake sumnje je, dakle, da se upravo kroz bratovštine, i to prvenstveno trgovačke i obrtne, odrazila gospodarska a potom i socijalno-politička diferencijacija dubrovačkog društva. Razvijena trgovina i obrt bili su uzrokom propasti mnogih porodica, ali isto tako već u XV., a naročito u XVI. stoljeću, mnoge su se građanske porodice ekonomski znatno podigle. Ove su sada sebe smatrale odličnijima od ostalog siromašnog puka i okupile se u svoje zasebne bratovštine, te nastojale steći izvjesne privilegije, kako bi se što više i politički približile vlasteli kad su joj ekonomski bile sasvim blizu, a neke je čak i nadjačale.

Uglavnom su sve bratovštine imale svoj statut ili matrikulu. Nje ga je potvrđivala crkvena i državna vlast, redovno Malo vijeće. Jasno je, da su sačuvani statuti najbolji izvor za proučavanje bratovština. Iz njih se pak razabire — što je i K. Vojnović⁷ — opazio da su skoro sve bratovštine nastojale da međusobne svađe svojih članova rješavaju same i da ih izuzmu redovnom državnom sudu. Tako statut bratovštine s v.

⁵ Enciclopedia italiana di scienze lettere ed arti... fondata da Giovanni Treccani, tom XV., pod Firenze, str. 448—449.

⁶ V. Foretić, o. c., str. 26—28.

⁷ K. Vojnović, o. c., sv. 2., str. XLVII.

Mihajla in arboribus iz XIII. stoljeća izričito zabranjuje braći pod prijetnjom kazne od 1 perpera, da se za međusobne svađe i uvrede potuže knezu, već treba da im presudi gastald bratovštine po svom nahodanju. Isto zabranjuju statuti bratovštine zlatara, sv. Marije od Šunja na Lopudu, sv. Nikole u Stonu i ostalih.

Točno je, da je u uvodu statuta svih bratovština, pa i onih obrtnih, naglašena jedino vjerska svrha.⁸ Tako na pr. u uvodu statuta najstarije do sada poznate obrtne korporacije drvodjelaca (marangunâ) iz XIII. stoljeća kaže se, da sakupljena braća osnivaju duhovno bratstvo pod zaštitom sv. Andrije u čast Božju i za spas sve žive i umrle braće («... ha fatto et ordinato una fratilla spirituale in lo nome de Misser Santo Andrea, per in onore del Misser Domene Deo et per salvamento de tutte le anime de li frari nostri morti et vivi avemo scritta questa matricola . . .»)⁹ Jasno je, međutim, da je ova bratovština uz opće vjerske imala i svoje posebne staleške ciljeve.

Sve većim razvitkom trgovine i domaćeg obrta bratovštine u gradu počele su okupljati pojedine istovrsne grupe trgovaca i obrtnika. One su sve više gubile teritorijalni karakter i pretvarale se s vremenom u profesionalna društva, cehove. Kako su trgovci i obrtnici privredno jačali i na taj način se ekonomski izdvojili od ostalog građanstva, počeli su oni osnivati svoje zasebne bratovštine, da bi se i vidno odijelili od siromašnijeg puka. Oni su s vremenom formirali posebnu klasu bogatijeg građanstva. Zato što su svojom privrednom djelatnošću najviše doprinosili državnoj blagajni i u vidu poreza i drugih podavanja najvećma snosili državne terete, prirodno je, da su smatrali kako imaju pravo na izvjesne privilegije, te ih nastojali i postići. Razumljivo je da su u tome nailazili na otpor vladajuće vlastele, i što u svojim nastojanjima nisu nikad potpuno uspjeli kao oni u Firenci, ne znači da nisu imali nikakvih političkih pretenzija.

Već u XV. stoljeću imamo u Dubrovniku znatan broj građanskih porodica s jakim kapitalima, koje uz vlastelu živo sudjeluju u privrednom životu grada. A i sama vlastela, koja se bave trgovinom, po svom interesu su sastavni dio nove građanske klase, koja se tada formirala, iako su porijeklom feudanci. Zato i nije slučajno, da je u dubrovačkom zakonodavstvu važno mjesto ostavljeno običaju (consuetudo) i ugovoru među strankama (pactum). Mladoj, naime, građanskoj klasi ne odgovara u prvo vrijeme stroga forma zakonskih normi, koja je sputava u njezinoj privrednoj aktivnosti. Zato ona nastoji u prvo vrijeme, dok je još ekonomski slaba, da ograniči što je moguće više zakonodavnu vlast u donošenju propisa gospodarske prirode, i na taj način stvori sebi široko polje poslovnog djelovanja. S vremenom ona ide korak dalje. Što se više privredno podiže i jača, ona nastoji ostvariti monopolni položaj u svojoj grani privredne djelatnosti, a to pokušava uprav kroz odredbe donesene unutar svojih staleških udruženja, bratovština. Na-

⁸ Ibidem, str. XXXIX.

⁹ Ibidem, str. I.

žalost, gospodarsko-društveni odnosi Dubrovnika u XV. i XVI. stoljeću nisu još proučeni. Međutim, dovoljno je samo prelistati važnije arhivske knjige Republike iz tog vremena (zapisnike državnih vijeća, osobito Malog, Diversa notariae, Liber croceus i druge), pa će se lako uočiti tolike odredbe državnih vijeća, kojima se odobravaju, ali i poništavaju mnogobrojni zaključci bratovština. Ako pak pregledamo sačuvane statute bratovština, posebno onih obrtnih i trgovačkih iz XV. i daljnjih stoljeća,¹⁰ naćićemo znatan broj odredaba i zaključaka gospodarske prirode. U nastojanju, da što više zaštite i unaprijede svoje staleške interese bratovštine su donosile razne propise u području reguliranja svoje privredne djelatnosti. Prirodno je, da su u tome dolazile u sukob s jedne strane s potrošačima, a s druge s državom. One su često donosile takve propise, kojima su htjele osigurati za sebe monopol u svom poslovnom području. Zato je vlada Republike sve jače zahvatala u unutarnji život bratovština i nadzirala njihov rad. Počuan je u tom pogledu primjer obrtne bratovštine mastilaca tkanina («Fraternitas tinctorum») u gradu, osnovane pri kraju XV. stoljeća. Ova je bratovština kratko vrijeme nakon svog osnivanja počela donositi razne propise za zaštitu ekonomskih interesa svojih članova. Tako nitko tko nije član bratovštine nije mogao otvoriti mastionicu, i to pod prijetnjom globe od 50 perpera. Pisar bratovštine je na primjer nadzirao mašćenje raše u gradu. Sva omašćena raša, koju on nije pregledao i udario pečat bratovštine na svaki komad, smatrana je krijumčarenjem (kontrabandom).¹¹ To međutim nije usamljen slučaj kod bratovštine mastilaca tkanina. Sve su obrtne bratovštine nastojale postići za sebe monopol u svojoj grani obrta. Nekima je to više, a drugima manje uspijevalo. Sve su njihove odluke morale biti potvrđene od državne vlasti, redovno Malog vijeća. Znači da bratovštine nisu neposredno i samostalno donosile zakonske propise, ali su one to postizavale posrednim putem. Što je koja bratovština, odnosno njeni članovi, bila ekonomski jača, to je samostalnije i energičnije zahvatala u reguliranje odnosa pojedine grane obrta, donosila razne propise svoje struke, koje je onda podnosila Malom vijeću na potvrdu. Bilo je čak slučajeva, kad su bratovštine pokušale donijeti i nekih propisa bez znanja Malog vijeća, pa i potajno. Takav slučaj imamo kod već spomenute bratovštine mastilaca tkanina, koja je jednu svoju odluku iz 1498. godine potvrđenu od Malog vijeća pokušala 1508. godine staviti van snage i unijela je u svoju matrikulu bez znanja Malog vijeća. Bratovština postolara pokušala je sama urediti propise o cijenama, kupnji kože, obaveznom ulasku postolara u bratovštinu i slično.¹² Ovakvih primjera mogli bismo nabrojiti i više. Vlada je na ovakve i slične pokušaje naravno oštro reagirala poništavajući takve propise. Malo vijeće je čak što više donijelo 23. siječnja 1510. godine, povodom već

¹⁰ Veliku većinu statuta donio je K. Vojnović u citiranom djelu o dubrovačkim bratovštinama, sv. 1. i 2.

¹¹ D. Roller, o. c., str. 65.

¹² Ibidem, str. 65. i 146—149.

spomenute tajne odluke bratovštine mastilaca tkanina, opći propis po kome nijedan notar, kancelar ili pisar bratovštine ne smije pod prijetnjom globe od 25 perpera i zatvorom od mjesec dana unijeti u matriculu nijedan zaključak bratovštine, koji nije prethodno odobren od Malog vijeća.¹³ Prateći rad državnih organa i društvenih organizacija onog vremena, bratovština, kroz sačuvane nam arhivske knjige, vidimo stalnu borbu između vladajuće vlastele i građanstva organiziranog u bratovštinama, posebno na gospodarskom polju. Sačuvani pisani spomenici te borbe nesumnjivo nam pokazuju, da su vlastela uspjeli zadržati svoje pozicije u vlasti sve do pada Republike, ali nam isto tako pokazuju da su morali voditi borbu s građanstvom, koje je, sve više gospodarski jačajući, imalo bez sumnje skrivenih i nedovoljno jasno određenih političkih pretenzija. Treba međutim istaknuti, da ove pretenzije nisu bile takve prirode, da bi išle neposredno za obaranjem vlasti vlastele. Naprotiv, istaknutiji i ekonomski jači građani nastojali su, da se i sami uvrste među vlastelu, što je nekima kasnije i uspjelo. Dokazom su nam već spomenuti razvoj Antuninâ i Lazarinâ. Neće biti jedini razlog primanju nekih istaknutih građanskih porodica među vlastelu u drugoj polovici XVII. stoljeća taj, što je tobože broj vlastele poslije velikog potresa od 1667. god. smanjen na minimum, tako da ih nije bilo dovoljno da se popune sve državne funkcije. Čini se, da je i tu prevladao gospodarski momenat.¹⁴

¹³ Cons. Minus u Drž. arhivu u Dubrovniku, 30, 116; D. Roller, o. c., str. 65.

¹⁴ Prvi zakon agregacije donesen je u Velikom vijeću već 1662. god., dakle pet godina prije velikog potresa. Po ovome zakonu, kad izumre koja vlasteoska porodica, može se primiti među vlastelu neka odličnija građanska porodica, ili strani plemić, ili koja druga zaslužna osoba, ali uz pristanak svih triju državnih vijeća («... aggregare alla stessa nobiltà nostra una famiglia di nostri cittadini onorati, o di fuorestieri nobili, o d'altre persone meritevoli, la quale sarà accettata per la maggior parte di tutti i tre Consigli nostri...») Prvi zakonski prijedlog o tome podnio je Senat Republike Velikom vijeću još 15. studenoga 1646. god., dakle punih dvadeset godina prije velikog potresa, koji je dođuše bio odbijen velikom većinom od 82 protiv 37 glasova. Zanimljivo je zabilježiti opasku s lijeve margine u zapisniku Velikog vijeća uz ovaj odbijeni zakonski prijedlog: «Contrascripta pars non extrahatur absque licentia excellentissimi Minoris Consilii neque manu publicae personae, neque particularis». Prijedlog je jasno precrtan i nije ušao u zakonski zbornik *Liber croceus*, kao ostali kasniji prijedlozi te vrste. Očito se ovaj prijedlog htio zadržati kao državna tajna i nije se htjelo odviše pobuditi interes kod ekonomski jačeg dijela građanstva. Sama činjenica, međutim, da je došlo do formulacije i podnošenja ovakvog zakonskog prijedloga u Velikom vijeću, govori mnogo. (Cons. Maius 39., 31'—32'; vidi o ovome opširnije u raspravi Dragoljuba Pavlovića, O krizi vlasteoskog staleža u Dubrovniku XVII. veka, u Zbornik radova, knj. XVII, Srpske Akademije nauka, Institut za proučavanje književnosti, knj. 2., Beograd, 1952. god., str. 27—38.) Senat je ponovo 19. studenoga 1658. god., i 24. ožujka 1661. god. pokušao s istim prijedlogom, naredivši gradskim providnicima (*Proveditori della Città*) da ga formuliraju. (*Liber croceus*, prijepis iz XVIII. stoljeća u Historijskom Institutu Jug. Akademije u Dubrovniku, tom. I, str. 261'—262, Charta CCLXI.) 18. siječnja 1664. god. Veliko vijeće je donijelo novi zakon agregacije, po kojemu svaki građanin ili stranac, koji plati Republici 10.000 reala može biti primljen među vlastelu uz pristanak svih triju državnih vijeća. (*Ibidem*, str. 263—263', Ch. CCLXII.; K. Vojnović, Sudbeni ustroj Republike Dubrovačke, Rad Jug. Akademije br. CXIV. i posebno Zagreb, 1893. god., str. 12.).

Treba naročito istaknuti, što su K. Vojnović i V. Foretić tek spomenuli,¹⁵ da neke bratovštine u svojim statutima imaju i propisa redarstvene prirode. Tako je poznato da je bratovština sv. Marije u Pakljeni na otoku Šipanu bila prava redarstvena vlast za svoje područje. Redarstvenih propisa imale su i bratovštine sv. Spasa na Bosanci, te sv. Mihajla u Gornjim Mrcinama i sv. Ivana u Vatasima u Konavlima. Vojnović ovo tumači time, da su se mnoge bratovštine, vršeći mjesno živežno i poljsko redarstvo, držeći straže, istražujući zločine i slično, na taj način znale odužiti državi za to što ih je ova štitila u njihovim staleškim gospodarskim interesima.¹⁶ Da to ne odgovara stvarnosti, dokaz su nam spomenute borbe između države i bratovština uprav na gospodarskom polju. Mnogo je vjerojatnije, da su ove bratovštine *via facti* vršile neku vlast na svom području, i to iz dva glavna razloga: prvo jer su ekonomski, a potom i politički ojačale, i drugo zbog udaljenosti od glavnog grada. Ovakvih redarstvenih propisa u svojim statutima imaju baš seoske bratovštine i to one udaljenije i slabije pristupačne glavnom gradu. U njima su začlanjeni svi stanovnici odnosno kraja i zato su one *de facto* i politički predstavnik toga naroda. Tako se događalo, da su se bratovštine obično teritorijalno poklapale s kaznačinama, te su se ova dva naziva uporedo upotrebljavala za jedan isti pojam manje administrativno-porezne jedinice u knežiji-kontrati. U zaključku Malog vijeća od 19. travnja 1524. godine doslovno se kaže: »Captum fuit de declarando quod casnacina seu fraternitas ecclesiae sancti Georgii de Gravosio sit separata a casnacina pillarum.«¹⁷ Na čelu kaznačine stoji kaznac, koji je državni službenik, predstavnik državne vlasti u kaznačini i koji u ime kneza odnosno knežije-kontrate sakuplja poreze i ostale namete u kaznačini. On određuje i kazne, odakle mu i ime. Važno je istaknuti, da u izvorima ima slučajeva gdje kaznaca bira bratovština. Tako za 1795. godinu bratstvo u Čibači u Dubrovačkoj Župi bira za svog kaznaca Stjepana Matijina Mlačanina, a njegova brata Ivana za tekliča iste godine. (»A di 15. giugno 1795. — Notta, che la confraternita di Cibaccia crearono per casnazo loro Stefano di Mateo Mlacianin per tutto l'anno. — A di detto, Notta, che crearono il fratello del sudetto Stefano per nome Iuan, per coreire (očito lapsus calami umjesto corriere, teklič) per tutto l'anno.«¹⁸ Osobito nam je poučan primjer, kako su neke seoske bratovštine bile politički predstavnik i upravna vlast na svom području, poznata bratovština sv. Marije od Šunja na Lopudu, koja se u izvorima poistovjetuje sa lopudskom *universitas*, što će biti predmetom jedne slijedeće opširnije rasprave.

¹⁵ K. Vojnović, o. c., sv. 1., str. 129. i dalje; V. Foretić, o. c., str. 24.

¹⁶ K. Vojnović, o. c., sv. 2., str. LV.

¹⁷ Cons. Minus 35, 22; vidi također M. Radoslav Grujić, Konavli pod raznim gospodarima od XII—XV. veka u Spomenik Srpske Kraljevske Akademije I. XVI., Zemun, 1926. god., str. 108—111.

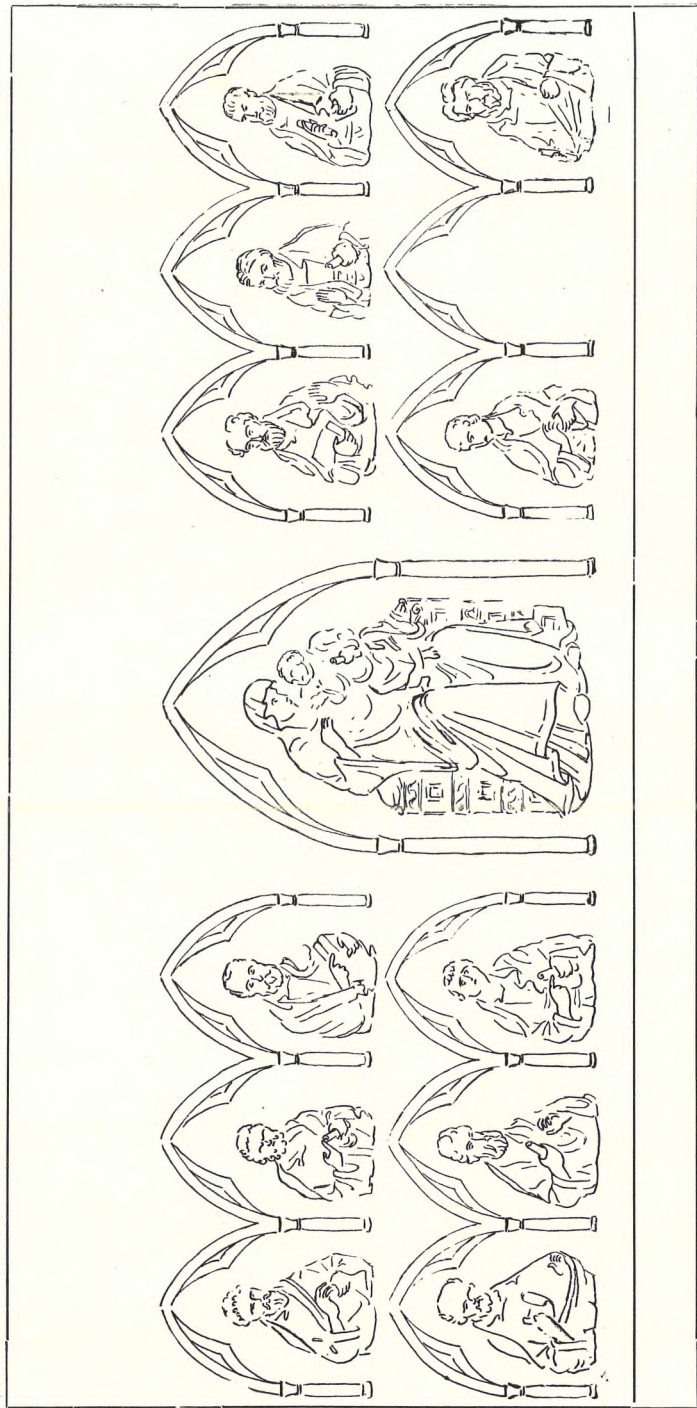
¹⁸ Libro Diversi di Breno del 1794, fo. 20.

Dubrovačke bratovštine nisu doista nikad došle do neke jače političke moći i vlasti u staroj Republici, kao one u Firenci. Nisu one nikad ni postavljale tako oštro borbu za vlast u Republici. U odlučivanju o sudbini i poslovima Republike bratovštine nisu neposredno učestvovala, niti su u tom pravcu postavljale svoje zahtjeve. One su se zadovoljavale, i njihova nastojanja išla su prvenstveno za tim, da same što potpunije vrše autonomnu vlast unutar svoje obrtne korporacije, odnosno one seoske na svom području. A odatle do zahtjeva za sudjelovanjem u općoj političkoj vlasti samo je jedan korak. Zato su one bile doista važan politički faktor i bez sumnje su imale i skrivenih političkih pretenzija. No to još ne znači, da su one možda imale unapred utvrđeni plan i jasno određeni konačni cilj za preuzimanje vlasti od vlastele, te da su svoju borbu zgodno prilagođavale datim prilikama i tom konačnom cilju. Nipošto, one su vodile nužnu borbu u početku za svoj opstanak, a kasnije, kako su ekonomski više napredovale, postavljale su sve veće zahtjeve. Nemoguće je naime zamisliti, da bi se ekonomski znatno ojačalo građanstvo potpuno mirilo činjenicom da vlastela neograničeno upravljaju, a oni da se samo pokoravaju. A što nisu uspjeli da se domognu i političke vlasti, svakako je jedan od razloga i taj, što dubrovačka vlastela za razliku od plemića feudalaca zapadno - evropskog tipa i nisu zapravo bili prava feudalna vlastela. Nedostaje im jedno od glavnih obilježja feudalizma, feud, veliki zemljišni posjed. Vlastela dubrovačka nemajući spočetka ni izdaleka dovoljno zemljišnog posjeda da bi mogli kakva tako pristojno živjeti od poljoprivrede, a još manje od zemljišne rente, ubrzo su se prihvatili trgovačke djelatnosti. Uprav su zbog toga oni i postali neka aristokracija sui generis, neke vrsti poslovna trgovačka vlastela. Oni su živo sudjelovali u privredi Dubrovnika skupa sa građanskom klasom. I vlastela su bili članovi pojedinih bratovština. Kako je pak sva vlast u Republici bila u rukama takve trgovačke vlastele, to ovi nisu imali potrebe za borbom oko vlasti. Oni su zapravo tu borbu i sva eventualna nastojanja u tom pravcu unutar bratovština kočili. Pojedine građanske porodice, koje su se ekonomski ojačale, nastojale su da se i u političkim pravima približe vlasteli. Zato su s njom vodile neprestanu borbu i to upravo kroz bratovštine. U toj borbi bratovštine nisu potpuno uspjele, ali su se neke od njih ipak domogle manjih upravnih funkcija.

Bratovštine su u gradu, posebno obrtne i trgovačke, vjerna slika, odraz ekonomske, a potom i društveno - političke strukture dubrovačkog građanstva, one pak na selu su stvarni predstavnik stanovništva i kao takve neke su od njih s vremenom postale, ne doduše de iure, ali ipak via facti, i političkim predstavnikom i samoupravnom vlasti na svom području.

* * *

Dubrovačke bratovštine zauzimaju važno mjesto u povijesti Dubrovnika i stare Republike. One su prema svojoj ulozi još uvijek nedovoljno proučene. Dubljim i svestranijim upoznavanjem bratovština

Pokušaj rekonstrukcije srebrne splitske pale, crtež J. Petricioi

Marija sa sinom sa srebrne pale splitske stolne crkve

kao važnog gospodarskog, društvenog i političkog faktora, biti će moguće bolje osvijetliti u prvom redu do danas nedovoljno proučenu ekonomsku prošlost Republike, a po tom i njezinu društvenu povijest. Kako su pak bratovštine i vjerska i svjetovna udruženja, to se kroz njihovo proučavanje upoznajemo i sa odnosima crkve i države u Dubrovačkoj Republici.

Listajući knjigu zaključaka Malog vijeća, naišao sam na potvrdu matrikule bratovštine Glavosjeka sv. Ivana Krstitelja u Mravinjcu sa prijepisom teksta odnosne matrikule. Potvrdu je donijelo Malo vijeće 22. lipnja 1588. godine, dok je pak sama matrikula donesena 2. listopada 1586. godine.¹⁹ Kako je do danas taj statut ostao nepoznat i neobjelodanjen, to ga ovdje u dodatku po prvi put objavljujem.²⁰ Šteta što se nije ušlo u trag izvornoj matrikuli ove bratovštine, ali nam je ovaj prijepis podpuno nadoknađuje kao svakako vjerodostojan, jer je zapisan u jednoj od službenih knjiga Republike, u knjizi zaključaka Malog vijeća.

Ovo je statut jedne manje seoske vjerske bratovštine, ustrojene na teritorijalnom principu. Svi stanovnici sela su članovi bratovštine. To je izričito naglašeno u uvodu matrikule (»Noi tutti quanti habitatori de Mrauinaz uniti dal maggiore fina il minore. . .«). Glavni organ bratovštine je kapitul, zbor predstavnika svih kuća u selu. On se sastaje svake godine, druge nedjelje mjeseca listopada, kada se bira nova uprava (»nuovi officiali«). Statut ne spominje kako je sastavljena uprava. Kapitulu obavezno prisustvuje po jedan član iz svake kuće. Ako se kapitul ne bi mogao održati zbog nemarnosti članova uprave, ili ostalog članstva, predviđene su statutom novčane kazne, i to za člana uprave 1 perper, a za običnog člana 3 groša. I kod ove bratovštine vidi se nastojanje da međusobne sporove braće riješava sama bratovština. Tako za nepokornost običnog člana prema kapitolu

¹⁹ Cons. Minus 59, 159—161.

²⁰ Na području bivše Dubrovačke Republike postoje dva sela imenom Mravinjac i jedno imenom Mravinca (plurale tantum) poviše Slanoga u Dubrovačkom Primorju. Ovo posljednje ne dolazi u obzir. Od dva sela Mravinjac jedno se nalazi u Postranju Dubrovačke župe i nije zasebno selo, već dio sela Martinovići. (Postranje je sjeverozapadni brežuljkasti predjel Dubrovačke župe poviše Mandaljene i sjeveroistočno od Brgata. Sastoji se iz četiri sela od zapada prema istoku: Grbavac, Martinovići, Makoše i Buići.) U župskom Mravinjcu postoji još do danas crkvice Glavosjeka sv. Ivana Krstitelja. Međutim u Dubrovačkom Primorju poviše Brsečina nalazi se također selo istog imena (Mravinjac) sa crkvicom Glavosjeka sv. Ivana Krstitelja. Bratovština, koje matrikulu donosim u dodatku, bila je vezana uz ovu crkvicu u selu Mravinjcu poviše Brsečina, a ne uz onu u istoimenom selu u župi. To izvodim iz popisa bratovština u posljednjih trideset godina XVI. stoljeća iz knjige Testamenta de Notaria 43. iz dubrovačkog Državnog arhiva, koji je objavio D. Roller u svojem već citiranom djelu na str. 268—281. Tu se u testamentu pok. Jeronima Benediktova de Primo između ostalih spominje 1599. god. i »fraternitas Sancti Joannis de Mrauinaz«, i to među bratovštinama u Dubrovačkom Primorju odmah iza one Sv. Spasitelja u Brsečinama, a ispred bratovštine Sv. Marije u Gromači, selu blizu Mravinjca u Dubrovačkom Primorju. Među petnaest spomenutih bratovština Dubrovačke župe u istom popisu nema spomena ni o jednoj bratovštini sv. Ivana, a ni o zaseoku Mravinjac. Očito je dakle, da se ovdje radi o Mravinjcu u Dubrovačkom Primorju.

ili članovima uprave predviđa se kazna od 3 groša. Ako bi došlo do tučnjave u kapitolu između braće, krivci bi plaćali 6 groša, a ako je napadnut član uprave, kazna je dvostruka. Sve kazne idu u korist bratovštine. Sva su braća dužna prisustvovati pogrebu umrlog člana pod prijetnjom novčane kazne od 3 groša. Ako ovu dužnost zanemari član uprave, plaća za kaznu 6 groša. Od ove se obaveze oslobađaju oni koji su iz bilo kojeg opravdanog razloga odsutni iz Mravinjca. Poimence se spominju oni koji su pozvani od vlasti u grad (»citato dalla Signoria nostra«) ili od svoga oca. Prihodi bratovštine sastoje se iz doprinosa u vinu, zapravo u moštu, što ga je svake godine u vrijeme berbe dužna dati svaka kuća, i to pola velikog vjedra (»mezo quinq̄uo di vino mosto alla misura grossa«) ili 13 kutala (»terzieri«) što čini nešto preko 10 litara.²¹ U prihode bratovštine treba ubrojiti novčane kazne, što ih bratovština po statutu utjeruje od svojih članova. Vrijedno je spomenuti, da bratovština ima prvenstvo kod prodaje vina. Kad je bratovština objavila prodaju svoga vina, ostalo vino u Mravinjcu ne smije se prodavati sve dok se ne proda vino bratovštine, i to pod prijetnjom novčane kazne od 1 perpera za prodavača i 6 groša za kupca. Bratovština je dužna bolesnog i umrlog brata izvan Mravinjca od rta Lovišta na krajnjoj zapadnoj točki poluotoka Pelješca²² do ulaza u Boku Kotorsku, koji nema svojih vlastitih dobara, prenijeti o svom trošku u Mravinjac. Tko napusti bratovštinu dužan je platiti za kaznu 1 zlatni dukat i ne može biti primljen ponovno u bratovštinu. Ako bi se bratovština raspustila dužna je svaka kuća platiti općini dubrovačkoj za kaznu 1 zlatni dukat.²³

D o d a t a k

Statut bratovštine Glavosjeka sv. Ivana u Mravinjcu u Dubrovačkom Primorju

»Die XXII. Junij 1588.

Captum fuit de confirmando Matriculam fraternitatis ecclesiae Decolationis sancti Joannis Baptistae de Mrauinaz, lectam in praesenti consilio, cuius tenor talis est videlicet:

²¹ Mjere su računane prema Milan Rešetar, Dubrovačka numizmatika, I., Sremski Karlovci, 1924. god., str. 108.

²² U matrikuli stoji: »... dala punta di Loista per fin alla bocca di Catharo...« K. Vojnović u već citiranom djelu o dubrovačkim bratovštinama, sv. 1., na str. XXIV., govoreći o bratovštini sv. Spasa i sv. Petke u susjednom selu Brsečinama, iz matrikule te bratovštine (ibidem, str. 126.), koja je vrlo slična ovoj, a nalazi se u zapisniku Malog vijeća iz 1550-1552. (Cons. Minus 42, 9-10.), pogrešno čita »punta di Laesta« namjesto Loista, te prevodi sa Lastovo, izvodeći riječ »Laesta« iz latinskoga Ladestis.

²³ Za ovu odredbu K. Vojnović u citiranom djelu o dubrovačkim bratovštinama, sv. 1., str. XXIV., bilj. 2. kaže da je nema nigdje osim u statutu bratovštine sv. Spasa i sv. Petke u Brsečinama.

In Christi nomine Amen. 1586. a di 2. di ottobre.

Noi tutti quanti habitatori de Mraaignaz uniti dal maggiore fina il minore, facciamo et ordiniamo la fraternita di Decolatione di santo Gio. Battista per gouernar la chiesa, et per far celebrare alcune messe per l'anime delli Benefatori nostri, uogliamo et ordiniamo, che siano osseuati l' infrascritti capitoli.

Primieramente uogliamo che ogni casa sia tenuta dare alla fraternita nel tempo delle uindemie mezo quinquo di uino mosto alla misura grossa cioè terziari tredici.

Item quando si hauera da fare il capitulo debba interuenire un huomo per ogni casa.

Item se alcuno ardisse straparlare nel capitulo, ouero che alcuno non desse la debita obediencia agli officiali, come a quelli che sono reggitori della fraternita, che per ogni uolta caschi in pena di gr.' (= groschi) tre da pagarsi alla fraternita.

Item se battesse un l' altro essendo in capitulo, paghi per pena alla fraternita gr.' sei, et quando per caso fusse battuto qualch'uno delli officiali, il delinquente caschi nella pena doppia.

Item se alcuno non uolesse dar la debita obediencia agli officiali, o ad uno di quelli, per dar ordine che li fratelli douessero uenire ad acompagnare el morto, tal disobediente caschi in pena di gr.' tre.

Item se alcuno ricusasse uenire ad acompagnar il morto, trouandosi nel territorio di Mraaignaz debba pagare gr.' tre per pena, et quando tal ricusante fusse uno delli officiali, debba pagar gr.' sei quando però il ricusante non fusse citato dalla Signoria nostra, o da altri Magistrati della città, o dal suo padre, o che non potesse uenire per altro legitimo impedimento che in questi casi non s' intenda incorso in alcuna pena.

Item se alcuno uolesse partire dalla fraternita et abandonarla, sia tenuto pagare alla detta fraternita duc.^{to} (= ducato) uno d.^o (= d' oro) per pena, et che mai piu si possa riceuere nella fraternita nostra.

Item se alcuno fratello della uilla nostra essendo infermo fuori di casa sua, o che fusse morto infra questi confini, cioè dalla punta di Loista per fin alla bocca di Catharo, e non hauendo comodita di suo proprio da potersi souenire nella sua infirmita, ouero quando fusse morto, non restasse delli sua(!) beni, tanto che si potesse portar il corpo suo, o le ossa alla chiesa di Mraaignaz, uogliamo che la fraternita debba prouedere a tale necessita, perche l' offitio della carita ricerca cosi.

Item che quando gli officiali hauessero dato ordine che il uino della fraternita fusse uenduto, altro uino in Mraaignaz non si possa uendere sin tanto che il uino della fraternita non sara finito uendere sotto la pena al uenditore di ppo (= perpero) uno, et al compratore di gr.' sei.

Item se gli officiali lassassero per negligenza qualche racolta ordinata dal capitulo, che caschino nelle pene di sopra ordinate.

Item se alcuno per malitia, ouero per negligenza non uolesse al tempo della racolta pagare quanto deue et similmente non uolesse pagare la pena, nella quale fusse incorso secondo che di sopra è ordinato essendo scorso il tempo prefisso dagli officiali a pagare, che caschi in pena del doppio, la quale pena subito sia tenuto pagare.

Item che gli officiali habino autorita da poter fare a qualche condanato la gratia per qualche pena nella quale fusse condanato, ma non possano gratiar uno più di due uolte, aciochè alcuno non possa continuar nella disobediencia, o nel far il scandalo sotto speranza di impetrar la gratia, o perdono.

Item uogliamo che la seconda Domenica del mese di ottobre, si debba far il capitulo per la elettectione di nuoui officiali, et quando per la negligenza degli officiali si tralassasse la congregatione del capitulo, caschino in pena i detti officiali d'ippo uno per ciascun di loro, et quelli della fraternita di gr.' tre per huomo.

Item che gli officiali al uscire del offitio siano tenuti render conto dell' entrata et uscita della fraternita agli officiali loro successori, et consignarli quelli denari che si trouarano hauere senza fraude et inganno sotto la pena del dopio.

Item se mai per alcun tempo futuro, o noi, a li nostri successori lassassero in abbandono questa nostra fraternita, uogliamo che ciascuna casa sia tenuta pagare al comune di Ragugia duc.^{to} uno d.^o per pena.

Item resti pregato il Signor Iddio, che indirizzi questa fraternita ad augumento del culto Diuino, et ne prosperi in tutte le nostre attioni, secondo che a sua Diuina Maestà piacerà per la salute dell' anime nostre. Amen.

(C o n s. m i n u s 59, 159—161., u Državnom arhivu u Dubrovniku).

R é s u m é

CONTRIBUTION À LA CONNAISSANCE DES CONFRÉRIES DE DUBROVNIK

L'auteur s'efforce d'établir, comment, dans les confréries de Dubrovnik, se reflétait le système de différenciation économique, puis politico-sociale qui caractérisait la société de cette ville.

Contrairement à l'opinion en cours jusqu'à présent, il démontre que, dans le domaine politique, elles montraient des prétentions et représentaient un facteur important. Aussi, entrèrent-elles souvent en conflit avec le patriciat gouvernant.

Dans cette lutte elles n'aboutirent d'ailleurs pas complètement comme, par exemple, à Florence, et la noblesse se maintint au pouvoir jusqu'à la chute définitive de la République.

Cependant, par des voies détournées, elles parvinrent à obtenir quelques fonctions administratives de moindre importance et à participer au gouvernement, surtout sur le territoire situé en dehors de la ville même.

Comme complément à son ouvrage, l'auteur publie, pour la première fois, les status (matricula) d'une confrérie d'un village du littoral de Dubrovnik.